

L 7 Modus a modalita

Kromě vyjadřování komunikačního záměru je modus prostředkem **modality EPISTEMICKÉ a DEONTICKÉ**

A. **MODUS** je **gramatickým** prostředkem k vyjádření různé **míry jistoty** mluvčího vzhledem k propozičnímu (věcnému) obsahu výpovědi. Pak mluvíme o **EPISTEMICKÉ (jistotní) modalitě** výpovědi. Základní sémantické (modální) kategorie: **nutnost, možnost**. **Lexikálním prostředkem** vyjadřování míry jistoty jsou **modální slovesa a adverbia** (modální částice).

Př.: **Určitě/Snad** přijdu. / Přišel bych.
Sicuramente/Forse vengo / Verrei.

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího jsou v tomto případě adverbia *určitě/sicuramente* a *snad/forse* a prostředkem gramatickým je tu kondicionál *přišel bych/verrei*.

Př.: **Musel** zmeškat vlak (= určitě zmeškal vlak).
Doveva perdere il treno (= sicuramente ha perso il treno).

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího je v tomto případě modální sloveso *muset/dovere*.

Př.: **Asi (možná) zmeškal** vlak. / **Mohl** zmeškat vlak.
Avrà perso il treno. (!!!)

Lexikálním prostředkem k vyjádření **míry jistoty** mluvčího jsou v tomto případě v češtině modální částice/adverbia *asi (možná)* a modální sloveso *moci*, v italštině je to prostředek **gramatický**, a to složené futurum *avrà perso*. Vykřičníky mají upozornit na fakt, že futurum (budoucí čas) tady není prostředkem k časovému zařazení děje jako následného vůči okamžiku promluvy. Ztrácí tu svůj časový význam a má **význam jen modální**. Futurum je jako prostředek epistemické modality běžný i v češtině, např. ve větě *Bude mít hlad* (= *Asi má hlad*) nebo *Už bude mít knihu napsanou* (= už *asi má knihu napsanou*).

Sleduj a analyzuj další příklady – Modalita epistemická:

Je **asi** 10 hodin. – On **snad** ještě přijde. Vlak měl **patrně** zpoždění. – Zůstanu **možná** v Praze ještě týden. – Žije **pravděpodobně** v Kanadě. – **Určitě** jsem mu to dal.

!! Modální částice/adverbia nejsou větnými členy, mají povahu vsuvek

Srovnej také:

Vlak měl **myslím** zpoždění. – Bylo to **tuším** o prázdninách. – Dnes bude **počítám** pršet.

Je možné, že už přijeli. – **Není jisté, že** to dobře dopadlo.

Měl by být v tuto dobu už doma. – **Mohlo by** to být na skříní. – Tady **musel** někdo kouřit! –

Kde je Petr? – **Bude** v zahradě. – Příští týden (prý) **má být** pěkně. – **Prý** bude příští týden pěkně.

SLEDUJ a analyzuj příklady italské a anglické:

Sicuro che è vero.

Certainly it's true.

Credo che **sia** ora di cena.

I think it's dinner-time.

... vestito che Leo **doveva avergli veduto** addosso almeno cento volte.

...suit, which Leo **must have seen** him wearing at least a hundred times.

B. Modus může vyjadřovat, zda je **realizace/nerealizace** propozičního obsahu věty **nutná, možná či záměrná** (chtěná) nebo **záhodná**. Pak je MODUS prostředkem **DEONTICKÉ modalit**.

Př.: Přijď / Vieni. (= musíš/můžeš přijít)

Gramatickým prostředkem větné modalit je tu **modus**. V takové větě **imperativem** mluvčí **rozkazuje** a realizace děje je označena jako **nutná**, nebo **dovoluje** a realizace děje je označena jako **možná**.

Př.: Přijdeš. / Verrai. (= musíš přijít)

I v takové větě je prostředkem větné modalit **modus**, a to **indikativ futura**: mluvčí **rozkazuje** a realizace děje je označena jako **nutná**.

Základním **lexikálním** prostředkem deontické modalit jsou **modální slovesa**:

Př.: **Musí/Může/Chce/Měl by** přijít.

Deve/Può/Vuole/Dovrebbe venire.

Základní **sémantické kategorie** (= **modální významy**): **nutnost** /+povinnost/, **možnost** /+dovolení/, **záměr**.

C. Volba jazykových prostředků a typ větné konstrukce

Volba jazykových prostředků závisí na tom, který z uvedených **sémantických** (modálních) významů chce mluvčí vyjádřit, a na typu větné konstrukce, tj. zda jde o typ **agentní, deagentní** nebo **bezagentní**:

1. Typ AGENTNÍ – agens (= konatel děje) JE označen a je syntaktickým SUBJEKTEM (PODMĚTEM) věty.

Sleduj FORMU slovesa (modální výraz v predikátu) v následujících příkladech:

Petr **musí** / **může** / **chce** pracovat. (X **Může** se zde parkovat?)

Petr už **může** zase chodit.

Věra už **musí** jít domů. /subjektivní X objektivní nutnost/

Petr **musí/je nucen** odejít.

Petr **nesmí/nemůže** odejít.

Petr **má/měl** jít k řediteli. X Petr **by měl** jít k řediteli.

Nemáš tam chodit. X **Neměl bys** tam chodit.

Mají raději ještě počkat. X **Měli by raději** ještě počkat. /původce modalit !!/

Petr **nemusí** pracovat. Nemusí studovat.

Petr dnes **smí** zůstat doma.

Chceš tam jít?

Petr mu **chce (hodlá)** napsat.

Hodlám (chci) se oženit.

Chceš, abych tam šel?

Chci/chtěl bych, aby mu Petr napsal.

Matka **chtěla, aby** se Petr konečně oženil. /původce modalit **n e n í agens** (původce/konatel děje) – tj. věty o nestejných podmínkách – srovnej **italština, angličtina !!**

2. Typ DEAGENTNÍ – agens (= konatel děje) NENÍ syntaktickým SUBJEKTEM (PODMĚTEM) věty, neboli je odsunut z pozice subjektu. Sleduj FORMU slovesa modální výraz v predikátu:

a) sloveso má **formu zvratného pasíva**

Ty knihy **se** musejí obalit!

Muselo **se** o tom mluvit.

Ta práce **se** nemohla odložit.

Sliby **se** mají plnit.

Zde **se** smí parkovat. (ani tady původce děje není původcem modality).

b) sloveso má **formu složeného pasíva** (pasíva složeného z pomocného *být* a trpného participia)

Ty knihy **musejí být** obaleny.

Ta práce **nemohla být** odložena.

Petr **musí být** napomenut. – možné *j e n u* sloves tranzitivních !!!, tj. takových, která mohou řídit přímý předmět (předmět v akuzativu)

3. Typ BEZAGENTNÍ – agens není označitelný. Věta je tzv. bezpodmětná. Sleduj predikativ (modální výraz v predikátu):

Ty knihy **je nutno** obalit.

Bylo by třeba promluvit s ním.

Je radno to už ukončit.

Zítra **bude možno** ho opět navštívit.

Zde **lze** parkovat.

Je nutno, abych už šel domů.

Je možné, abys mu napsal.

Není možné, aby takto žil.

SROVNEJ a analyzuj následující příklady **deontické modality v italštině a v angličtině**. SLEDUJ přitom prostředky, kterými jsou vyjádřeny jednotlivé **modální kategorie (významy)**:

– ... e perciò **bisognerà** andarsene e vendere la villa./... and that **we shall have to clear out** and sell the house.

– Perché **rifiutare** Leo?/Why **should she** refuse Leo?

– ..., non c'è altro **da fare**./..., there's nothing else to **be done**.

– **Possiamo** restare in casa./**We can** certainly stay at home.

– Paglioni **non può** fare a meno di lui, .. /Paglioni **can't** get on without him.

– (Vorrebbe dire) che **dovremo cedere** la villa a Leo, ... / (It means) that **we've got to hand over** the house to Leo, ...

– Io sono una donna che **potrebbe** insegnare a vivere a lei e ... / I am a woman who **might** teach you and ...

– **Dovevo** dire: subito e ... / **I ought to have** said *at once*.

– Ma **non avresti dovuto** dirlo. / You **shouldn't have** told him.

– **Vuol** vedere? / **D'you want** a proof of it?

– Ah **vorrei** vederti in queste mie condizioni. / **I'd like** to see you in my present situation.

– **Si possono** far tante cose in due giorni. / **One can** do so many things in two days.

– ... quando si fa una cosa **non bisogna** pensare al altro. / ... when one is doing a thing, one **shouldn't** think of something else.

– Ora **bisognerebbe** rispondergli per le rime, ingiuriarlo, far nascere una bella questione e ... / Now **I ought to** tell him what I think of him, insult him, start a quarrel and ...

– **Non bisogna** dimenticarlo. / **We mustn't** forget.

D. Modalita vedlejší věty

Hubáček, J., Jandová, E., Svobodová, J. *Čeština pro učitele*. Vade Mecum. 1998, s. 252-265

A. Klasická (tradiční) klasifikace (třídění) vedlejších vět je založená na **formálně syntaktickém** přístupu. Jinými slovy řečeno, vedlejší věta (Vv) představuje některý z větných členů věty hlavní (Hv):

- **Vv podmětné**

Př.: Líbilo se mi, že se choval tak skromně. (= Líbilo se mi jeho skromné chování.) – Navrhuje se, aby zbytečné výdaje byly omezeny (= navrhuje se omezení)

- **Vv předmětné**

Př.: A oni všichni mu slíbili, že mu budou pomáhat (= slíbili mu svou pomoc). – Bojím se toho, kdo lže (= bojím se lháře).

- **Vv přívlastkové** zastupují přívlastek některého substantiva věty řídicí:

Př.: Mluvil rychle nějakým cizím jazykem, kterému jsem nerozuměla (= jazykem pro mne nesrozumitelným). – Přišel tam ve chvíli, kdy napětí vrcholilo. (= ve chvíli vrcholného napětí).

- **Vv doplňkové** jsou protějškem infinitivního doplňku při slovesech smyslových vjemů.

Př.: Slyšel jsem ho, **jak** cosi povídá (=slyšel jsem ho cosi povídat). – Spatřil vysokého člověka, **jak** za ním pospíchá.

- **Vv přísudkové** zastupují jmennou část sponového přísudku.

Př.: Nejsem ten, za koho mne máte (= nejsem váš známý). – Obloha byla, jako by ji vymetl (= obloha byla jako vymetená, čistá).

- **Vv příslovecně** zastupují různé druhy příslovecného určení:

- **místní** (Půjdu, **kam** mě povedeš), **časové** (Půjdu, **až** budu chtít)
- **způsobové**, a to **srovnávací** (Choval se, **jako by** tu byl doma, Šel dál, **jako kdyby** byl neslyšel) a **účinkové** (Měl **takový** strach, **že** sotva dýchal./Měl strach, **takže** sotva dýchal.)
- **příčinné** (Vrátil se, **protože** přšelo.)
- **účelové** (Říkám ti to, **abys** pochopil pravdu.)
- **podmínkové** (**Jestliže** si pospíšíte, budete tam včas., **Kdybyste** si pospíšili, byli byste tam včas.)
- **přípustkové** (Přišel k nám, **ačkoliv** přšelo).

B. Podle **klasifikace dnešní** rozlišujeme **tři** základní skupiny vedlejších vět:

a/ věty obsahové, b/ věty (doplňovací) vztahné, c/ věty příslovecně určovací

ad a/ Věty obsahové – vyjadřují **obsah** toho, co je ve větě řídicí jen obecně označeno, nebo co se v ní hodnotí. Jsou bezprostředně závislé na slovech, jejichž obsah konkretizují a rozvádějí. Jsou **nutným doplněním obsahu** věty hlavní a jsou jimi řízeny.

Př.: Slíbil, že přijde. – Žádal/Prosil, abychom neodcházeli. – Ptal se, kde jsme včera byli a budeme-li zítra doma. – Řekni mu, ať přijde.

Obsahové věty dělíme na:

- **závislé věty oznamovací** (Slyšel, že někdo přichází.)
- **závislé věty tázací /závislé otázky/** (Nevěděl, kdo přijde.)
- **závislé věty žádací /rozkazovací či přací/** (Toužili, aby už bylo jaro.)

Všimněme si, že jde o dělení, které koresponduje s dělením vět v závislosti na jejich **modalitě**.

V souvětí s vedlejšími větami obsahovými se střetávají **dva časové a modální plány**. Pro celé souvětí je však rozhodující časový a modální plán **věty řídicí!!!** Vzhledem k **okamžiku promluvy (kdy je pronesena)**, má platnost **minulou, přítomnou nebo budoucí**.

Mluvěcí větu řídicí formuluje jako větu **oznamovací, tázací** nebo **rozkazovací** či **přací**.

Př.: Slyšel/slyší,/uslyší, že někdo přichází. – Slyšel, že někdo přichází? – **At'** slyší, že někdo přichází (s variantami, v nichž je vyjádřena jistotní a volní modalita: – Jistě slyšel, že).

Věděl, přichází (současnost s dějem Hv)

Ví, že někdo přišel (předčasnost k ději Hv)

Dozví se, přijde. (následnost k ději Hv)

Modální platnost závislé věty vyplývá z toho, jakým výrazem věty hlavní je uvozena:

Př.: **Řekl, že přijde.** – **Ptal se, jestli** půjdu už domů. – **Poručil mu, aby** odešel domů.

Odtud dělení vedlejších (tj. závislých) vět obsahových na **obsahové věty oznamovací, tázací a žádací**.

Jako nezávislé mají věty **svou časovou a modální platnost!!!**

Př.: (Jistě) někdo přichází. – (Snad) někdo přišel. – Někdo přijde/by měl přijít. – Kdo přichází/přišel/přijde? – **Kéž** by už bylo jaro!

1. Obsahové věty oznamovací – sledujeme formálně **syntaktickou platnost**

Vv, časový vztah Hv a Vv a způsob jeho vyjádření a slovesný způsob Vv.

On říká, že skáču jako srnka. – Králevic **viděl, že** královna zmizela. – **Věděli, že** přijedeš/ že jsi přijel na prázdniny.

Nemohla jsem tušit, že je to tak důležité. – **Nevěřil jsem, že** by mohla přijet. – **Měl pocit, jako by** se topil.

Bylo zřejmé, že se nudí. – **Bylo vidět, že** již zas touží odběhnout. – **Je mi líto, že** mu nebudu moci naproti. – **Je možné, že** se opravdu vrátí. – **Je dobře, že** mladý nahradil starého. – **Bylo zbytečné, abych** ty dva strašil. – **Zdálo se, že** spěchá.

Komisař ji slyšel, **jak** otvírá zámeček kabelky. – Komisař slyšel klapnout zámeček její kabelky. – Našel ho opodál, **jak** leží na zádech./Našel ho ležet na zádech.

2. Obsahové věty tázací:

Nevím, **proč** jsi přišel. (Proč jsi přišel?) – Není známo, **kdy** jednání skončí. – Nikdo nevěděl, **kdo** to je. – Chci vidět, **jak** se bude tvářit. – Nevěděl, **jak by** tu rozmluvu začal. – Uvažovali o tom, **jaké** by divadlo mělo být.

Ptali se/ptají se/zeptají se, **jestli je** vše hotovo. – Ptali se/ ptají se/ zeptají se, **jestli bylo** všechno hotovo. – Ptali se/ptají se/zeptají se, **jestli bude** všechno hotovo.

3. Obsahové věty žadací (rozkazovací a přací):

Př.:

Poručil jsem jim, aby odešli. /Odejděte!

Domlouvala mi, abych byla trpělivá./**Bud'** trpělivá.

Chci, abys promluvila s doktorem./**Promluv** s doktorem.

Nebudu trpět, aby mi tu někdo dělal z bytu chlív./Nikdo **at'** mi nedělá z bytu chlív./**Nedělejte** mi z bytu ...

Je nutné, abychom si pospíšili./**Pospěšme** si.

Poprosil mě o **dovolení, aby** mě směl políbit./**Dovol** mi, abych tě políbil.

Přál si, aby už bylo hezky. /**Kéž** by už bylo hezky.

Náleží k údělu komedianta, aby **chcíp** jako pes za plotem./Takový komediant **at'** **chcípne** jako pes.

ad b/ Věty (doplňovací) vztažné doplňují **obsah** věty hlavní a rozvíjejí syntaktické substantivum - mají pak povahu adjektivní (přívlastkovou)

Př. Vrat' mi **knihu, kterou** jsem ti půjčil.

nebo samy zastupují nevyjádřené podstatné jméno a mají povahu substantivizovaného adjektiva.

Př.: **Kdo** se bojí (= bázlivec), nesmí do lesa. (Vztažné zájmeno plní funkci větného členu.)

ad c/ Věty příslovečně určovací: vyjadřují různé *okolnosti*, za nichž probíhá děj věty řídicí. (typy příslovečně určovacích vět – viz klasifikace formální)

V následujících příkladech SLEDUJ syntaktickou platnost Vv, její slovesný způsob a časový vztah věty hlavní a vedlejší

A. Vedlejší věty obsahové v češtině ve srovnání s itaštinou (a angličtinou)

1. **Obsahová věta oznamovací (= závislé oznámení).** SLEDUJ v následujících příkladech **modus Vv v itaštině:**

Řekl, že můj kamarád **je** velký hrubián a že ...

Disse che il mio amico **era** un ragazzo molto violento e ...

(**He said** that my friend **was** a very rough boy and ...)

..., lidé si **myslí**, že **jsi** muž a berou tě vážněji.

..., la gente **pensa** che tu **sia** un uomo e ti prende più sul serio.

(..., people think you're a man and take you more seriously.)

Řekl bych, že spousta lidí **uvázla** ve sněhu.

Ho l'impressione che un mucchio di gente **sia** stata trattenuta dalla neve.

(I dare say a lot of people have been held up by the snow.)

To vám **asi** říká každý./**Předkládám, že** to vám říká každý.

Immagino che lo **dicano** tutti.

(I suppose everyone says that to you.)

Říkají, že/Prý do něho **vkládal** velké naděje.

..., e **si dice che avesse** per lui grandi speranze.

(And they say he had a great wish for him.)

Je načase, aby se s tím skončovalo/s tím skončovat.

È ora che la finisca.

(It's high time all this was finished with.)

2. Obsahová věta tázací (= závislá otázka). SLEDUJ v následujících příkladech modus Vv v italštině a slovosled nepřímé otázky

Tak ty nevíš, **kdo byli** tví skuteční rodiče?

... che **non sai chi siano** i tuoi genitori?

(... you don't know **who** your real parents **were**?)

Nikdo neví, **jak jsem se sem dostala.**

Nessuno sa **come sia** finita lì.

(Nobody knows **how I got** there.)

A já nechápal, **proč** se pořád **usmívá** a ...

... e mi domandai **perché sorridesse** in continuazione e ...

(... and I wondered **why** it **smiled** continually and ...)

3. Obsahová věta žadací (= závislé přání, rozkaz). SLEDUJ v následujících příkladech syntaktickou stavbu následujících vět, výraz řídící věty a modus Vv v italštině:

Chce, **abych se dělala** mladší ...

Vuole che io mi **diminuisca** gli anni per ...

(She wants **me to understate** my age so as to ... /She wants that **I should** understate my age)

... protože **jsem si přál, aby** mě **potkalo** opravdové dobrodružství.

... perché **volevo che** mi accadessero vere avventure.

(... because **I wanted real adventures to** happen to myself.)

Bude lepší/uděláte líp, když **nebudete** mluvit./Raději nemluvte./Raději byste neměl mluvit.

È meglio che lei non parli.

(It's better **for you not to say** a word.)

B. Vedlejší věty příslovečně určovací

1. Vv časová:

SLEDUJ v následujících příkladech **modus Vv** a časový vztah věty hlavní a vedlejší:

(In breve tempo **era risultato** evidente che) molto **prima che** tutto **fosse** concluso, sarebbero stati nauseati dalla reciproca compagnia, ...

(Velmi rychle **zjistili, že**) mnohem dřív **než to skončí, budou mít** jeden druhého po krk, ...

(Within a very short time they **had** established that) long **before** it **was** all over **they would have sickened** of each other's.

2. Vv způsobová srovnávací:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

... perché rabbrividisce una o due volte **come se avesse paura** di qualcosa o ...

... proč se jednou či dvakrát zachvěl, **jako by měl** z něčeho strach/**jako by se něčeho obával.**

(... why he shivered once or twice **as if he feared** something or ...)

Continuava **come se non mi avesse sentito**.
Pokračoval, **jako by byl neslyšel**.
(He went on **as though he had not heard**.)

La voce si è rotta **come se stesse per piangere**.
Hlas se jí zlomil, **jako by se chtěla rozplakat**.
Her voice broke **as if she were going to cry**.)

3. Vv podmínková:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

In caso ci chiedesse i nostri nomi, tu sei Murphy e io sono Smith.

Kdyby se nás zeptal/Jestli se nás zeptá na jméno, ty budeš Murphy a já Smith.

(**In case he asks us for our names, let you be Murphy and I'll be Smith.**)

Non fosse stato morto sarei entrato nella stanzetta scura dietro il negozio trovando...

Kdyby byl neumřel, byl bych zašel do tmavého pokojíku za krámem a našel bych ...

(**Had he not been dead I would have gone** into the little dark room behind the shop to find.)

4. Vv účelová:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

... e con le mani tirò i bordi della giacca **affinché aderisse** al torso.

... a stahoval okraje saka, **aby mu lépe přiléhalo** k tělu.

(... pulling down the edges of the coat so **that it should cling** tightly to his body.)

... e rimescolò col cucchiaino la minestra, **affinché si freddasse**.

... a zamíchala lžící polévku, **aby ochladla**.

(... and stirred her soup **to cool** it.)

5. Vv přípustková:

SLEDUJ v následujících příkladech **SPOJKY a modus Vv v ITALŠTINĚ**

Benché fossi arrabbiato con il vecchio Cotter...

Ačkoliv jsem se na starého Cottera **zlobil, ...**

(**Though I was angry** with old Cotter ...)